

TEMATIZIRANJE GENOCIDA U NOVOM MUALLIMU 2000.-2020.

Hikmet KARČIĆ

UDK 341.485(=163.43)(497.6)"2000/2020"
DOI: <https://doi.org/10.26340/muallim.v21i82.1787>

SAŽETAK: Jedna od tema koja je zauzela značajno mjesto u radovima *Novog Muallima* jeste pitanje genocida i istraživanja koja su povezana sa mnogostrukim zločinima nad Bošnjacima u minuloj agresiji. Određen broj autora tematizirao je ovo pitanje na manje ili više uspješan način. Ovo govori o opredjeljenju uredništva *Novog Muallima* da aktualizira najveću i najtežu traumu za Bošnjake sa ambicijom da joj se podari znanstveni, racionalni format i pristup. Autori ovom pitanju pristupaju sa različitim pozicija historijskih, teoloških, pravnih i sa pozicije afirmacije kulture sjećanja što je dodatan kvalitet ovim radovima.

Ključne riječi: genocid, kultura sjećanja, zločini, Bošnjaci, Novi Muallim.

Uvod

Ponovno pokretanje *Novog Muallima* 2000. godine, zahtijevalo je prilagođavanje časopisa "zahtjevima vremena" i njeno prilagođavanje potrebama čitaoca. Jedno od društveno bitnih tema koja je tematizirana u ovom časopisu je i pitanje genocida i zločina. *Novi Muallim* je popunio praznine, kako to inače biva, koju su (namjerno ili slučajno) izostavili naši akademski naučno-istraživački i publicistički *autoriteti*. Tako je *Novi Muallim*, proširio svoju čitalačku publiku i nastojao se suočiti sa bitnim društvenim temama. U posljednjih dvadeset godina, u bosanskohercegovačkom postgenocidnom društvu razne teme vezane za genocid razmatrane su u *Novom Muallimu*. U ovom radu, dajemo pregled objavljenih

radova i nastojat ćemo dati prijedloge i smjernice za buduća istraživanja.

Pregled radova

Jedan od prvih članaka je "Odgodjenje reakcije na ratni traumatizam kod djece koja su preživjela progon iz Srebrenice" autora Refika Čatića iz 2001. godine.¹ Autor se bavi pitanjem traume kod djece preživjelih iz Srebrenice i bazirao je sve istraživanje o anksioznosti i depresivnosti kod učenika osmog razreda Prve osnovne škole u Zavidovićima. Jedan od rezultata njegovog istraživanja jeste da "djeca koja su preživjela ratni traumatizam imaju izraženije odgođene traumatske reakcije."

Kao svojevrsna reakcija na objavljivanje presude Međunarodnog

suda pravde u januaru te godine, objavljeno prvi specijalni broj o genocidu ovog časopisa. Ovaj broj sadržavao je deset članaka i četiri kraća priloga domaćih autora.

Hilmo Neimarlija u svom članku "Nezavršena presuda" kritikuje done-senu presudu ali i pripremu i reakciju bošnjačkih političkih funkcionera.² On navodi "sposobnost našeg predočavanja zločina koji su nad nama izvršeni, našeg oživljavanja ključnih iskustava koja simbolizira ime Srebrenica, što je priključeno imenima *Auschwitz* ili *Hirošima*, u nesrazmjeri je sa našom sposobnošću zaboravljanja i previđanja."

Smail Čekić u svom članku "Genocid nad Bošnjacima Srebrenice; Sigurne zone UN-a, jula 1995."³ navodi kratak pregled počinjenog zločina te

¹ Refik Čatić, "Odgodjenje reakcije na ratni traumatizam kod djece koja su preživjela progon iz Srebrenice." *Novi Muallim*, God. II, br. 7 (2001), str. 110-114.

² Hilmo Neimarlija, "Nazavršena presuda", *Novi Muallim*, God. VIII, br. 30 (2007), str. 4.

³ Smail Čekić, "Genocid nad Bošnjacima Srebrenice; Sigurne zone UN-a, Jula 1995." *Novi Muallim*, God. VIII, br. 30 (2007), str. 10-18.

zaključuje da je Srebrenica “samo vrh ledenog brijega zločina izvršavanih u kontinuitetu četiri godine na gotovo tri četvrtine državne teritorije Bosne i Hercegovine.”

Muharem Omerdić u svom članku “Sudbina imama u proteklom ratu u Bosni i Hercegovini” daje kratki osvrt na imame šehide.⁴ On navodi “oni su u našim dušama dobili nepregledan prostor, a nova budućnost neka bude čuvanje uspomene na njihovo ime, doprinos, primjer i žrtvu.”

O uvođenju novog predmeta “Studija genocida” u nastavni plan i program Pravnog fakulteta u Sarajevu pisao je Fikret Karčić.⁵ Navodi kako “ovaj predmet se izučava na trećoj godini studija u okviru Pravno-historijske nastavne grupe. Smatralo se, naime, da budući pravnici u zemlji u kojoj je počinjen zločin genocida te brojni ratni zločini i zločini protiv čovječnosti moraju biti teorijski i praktično osposobljeni da se suoče sa tim izazovom.”

Ismet Dizdarević u svom članku “Krivica za genocid i kajanje”⁶ iz 2007. godine prikazuje svoju analizu ponašanja ratnih zločinaca, kao i njihove izjave tokom njihovog suđenja u Nürnbergu i Hagu. U ovom članku Dizdarević dolazi do saznanja da nema puno razlike između izjava nacističkih ratnih zločinaca i zločinaca koji su počinili genocid nad Bošnjacima. Dizdarević dalje zaključuje da ratni zločinci ne samo da ne pokazuju kajanje, već se odlučno izjasne da nisu krivi.

Samedin Kadić u članku “Kakva (ne)treba biti književnost o Genocidu.” tematizira ulogu književnosti u memorijalizaciji genocida.⁷ On

navodi da “proživljeno iskustvo je mjera.” odnosno da o genocidu najbolje pišu oni koji su ga proživjeli. Dalje navodi da “Literatura o genocidu mora imati komunikativnu moć i nipošto ne smije imati hermetički karakter. Nema ustupka estetskom idealu, jer se time vrijeđaju žrtve. Tri osnovna pravila: naturalizam, dokumentarnost, vjerodostojnost. A ima ih koji pišu romane o Srebrenici kao da pišu vaz.”

U članku “Genocid u udžbenicima historije”⁸, Hajrudin Mešić se fokusira na problem suočavanja sa prošlošću. Iako mnoge uspješne demokratske države su dokaz da ovo nije lagan zadatak sa kojim se može izboriti, Bosna i Hercegovina će po prvi put nakon nezavisnosti uvesti udžbenike Geografije i Historije koji će sadržati jednoglasnu interpretaciju prošlosti, koja je dugi niz godina bila dio rasprave. Mešić naglašava u svom članku da je ovo jako bitno za Bosnu i Hercegovinu, iako neće biti tako brzo dok sve etničke grupe BiH ne budu na istoj strani što se tiče zajedničke prošlosti.

Alma Bravo-Mehmedbašić je u svom članku iz 2007. godine, “Značaj sveobuhvatne pomoći onima koji su preživjeli ratnu torturu”⁹ naglasila kako je tortura korištena kao svrha etničkog čišćenja, genocida i teritorijane okupacije u Bosni i Hercegovini tokom perioda agresija (1992-1995). Bravo-Mehmedbašić naglašava da oni koji su preživjeli traumu moraju imati rehabilitacioni i psihološki tretman, kao i sve ostale beneficije koje se tiču zdravstvene, društvene i dr. kompenzacija. Ono što je ključno kada govorimo o rehabilitaciji

žrtava jeste da budu osigurani da se ovakvi zločini neće nikada ponoviti.

O sprečavanju zaborava i kreiranju obaveznosti sjećanja pisao je Mirsad Tokača u svom članku “Lahkoća ili umijeće zaboravljanja (Ars Oblivionalis)”¹⁰. Između ostalog kaže da je “traganje za istinom utemeljenom na faktima postavlja kao vrhunski moralnoetički imperativ postkonfliktnih društava,”

Rasim Muratović u svom članku iz 2009. godine pod naslovom “Uništavanje historijskih, kulturnih i vjerskih objekata islamske arhitekture u Bosni i Hercegovini u periodu agresije 1992 – 1995”¹¹ bavi se pitanjem sistematskog i organizovanog uništavanja objekata islamske arhitekture. Autor je imao priliku izložiti svoj članak na Osmoj bijenalnoj međunarodnoj konferenciji pod naslovom *Novo lice genocida u 21. stoljeću*. Glavna tvrdnja autora na konferenciji jeste da se radilo o bosanskog multietničkog i multikulturnog društva.

Rasim Muratović je 2012. godine u svom članku “Masovne grobnice – Neosporni i neoborivi dokazi genocida nad Bošnjacima”¹² istakao kako ne postoje cjelovite naučne i stručne elaboracije da masovne grobnice mogu služiti kao pokazatelji zločina protiv čovječnosti, kao i međunarodnog prava. Muratović dalje naglašava u svom članku da imamo apsolutno sve dokaze koje ukazuju na to da je Srebrenica, kao sigurna zona UN-a, jula 1995. godine predstavlja ne samo planiran, već i izuzetno organizovan sistem zločina koji je rezultirao masovnim grobnicama žrtava genocida.

Hikmet Karčić u svom članku “Nasilje i sjećanje”¹³ objavljen 2016.

⁴ Muharem Omerdić, “Sudbina imama u proteklom ratu u Bosni i Hercegovini”, *Novi Muallim*, God. VIII, br. 30 (2007), str. 20.

⁵ Fikret Karčić, “Izučavanje genocida na pravnom fakultetu univerziteta u Sarajevu.”, *Novi Muallim*, God. VIII, br. 30 (2007), str. 54.

⁶ Ismet Dizdarević, “Krivica za genocid i kajanje.” *Novi Muallim*, God. VIII, br. 30 (2007), str. 34-39.

⁷ Samedin Kadić, “Kakva (ne)treba biti

književnost oGenocidu.”, *Novi Muallim*, God. VIII, br. 30 (2007), str. 68-71.

⁸ Hajrudin Mešić, “Genocid u udžbenicima”, *Novi Muallim*, God. VIII, br. 30 (2007), str. 55-59.

⁹ Alma Bravo-Mehmedbašić, “Značaj sveobuhvatne pomoći onima koji su preživjeli ratnu torturu”, *Novi Muallim*, God. VIII, br. 30 (2007), str. 40-44.

¹⁰ Mirsad Tokača, “Lahkoća ili umijeće zaboravljanja (Ars Oblivionalis)”, *Novi Muallim*, God. VIII, br. 30 (2007), str. 30.

¹¹ Rasim Muratović, “Uništavanje historijskih, kulturnih i vjerskih objekata islamske arhitekture u Bosni i Hercegovini u periodu agresije 1992 – 1995.” *Novi Muallim*, God. X, br. 42 (2009), str. 100-105.

¹² Rasim Muratović, “Masovne grobnice – neosporni i neoborivi dokazi genocida nad Bošnjacima”, *Novi Muallim*, God. XIII, br. 50 (2012), str. 22-29.

¹³ Hikmet Karčić, “Nasilje i sjećanje”, *Novi Muallim*, God. XVII, br. 65 (2016), str. 23-26.

godine se osvrće na modernu historiju muslimana na Balkanu, sa fokusom na historiju ispunjenu nasiljem, genocidom, zločinima i demografskim promjenama Bošnjaka. Ono što Karčić želi istaći jeste da brisanje sjećanje na svaki trag Bošnjaka predstavlja upravo jedan od ključnih odlika nasilja sa kojima se susrećemo i danas. Jedan od ciljeva ovog rada jeste da aktuelizira pitanje o sjećanju, kao i da osvjetli koji su to oblici brisanja ili iskrivljavanja historije koristeći primjer Bosne i Hercegovine.

Ermin Kuka u svom članku "Rijeka Drina u političkom projektu 'Velike Srbije'"¹⁴ napisan 2017. godine spominje kako je rijeka Drina već stotinama godina fokus interesovanja srpskog nacionalističkog pokreta kao i onih koji propagiraju velikosrpsku ideologiju i politiku. Kuka naglašava kako je ova tvrdnja potvrđena rezultatima brojnih teorijskih i empirijskih znanstvenih istraživanja. Rijeka Drina igra vrlo značajnu ulogu kada je u pitanju nacionalistički ideološki projekt "Velike Srbije". Kuka u svom članku ističe da rijeka Drina ne samo da predstavlja bitno značenje, već su joj dodatno dodijelili mitološke i simboličke simbole koji danas predstavljaju ne samo kičmu srpske nacije, već i cijelo njeno tijelo.

Fikret Bećirović u svom članku "Haški tribunal i suđenje "stoljeća"; Karadžiću dokazan zločin genocida, Šešelji oslobođen optužbi"¹⁵, objavljen 2016. godine, fokusira na moralni i pravni *contradictio in adiecto*, koji se najbolje potvrdio u Haškim presudama zločinaca koji su organizovali, pripremali i podsticali izvršenje genocida. Pored Radovana Karadžića i Vojislava Šešelja, koji važe za jedne od najvažnijih optuženika Haškog

tribunala, za zločine je dalje optuženo 161 osoba, od kojih 91 pripada srpskoj nacionalnosti. Bećirović ističe da iako sve ove kazne iznose zbir oko 1.000 godina zatvorske kasne, to ne predstavlja ni blizu pravičnosti kada se uzme u obzir recipročnost dijela i broj izvršilaca koji još uvijek nisu procesuirani.

Hikmet Karčić u intervjuu sa profesorom Davidom Pettigrewom sa univerziteta Southern Connecticut u SAD, objavljen pod naslovom "Njemačka je prihvatila odgovornost za Holokaust, a rukovodstvo RS izričito poriče genocid"¹⁶, 2017. godine, je potegao pitanja o sjećanju, terminologiji, negiranju zločina i literaturi povodom 22. godišnjice genocida nad Bošnjacima u UN sigurnoj zoni "Srebrenica".

Adis Poljić, u svom članku "Sigurna zona" Srebrenica: mjere ujedinjenih naroda koje su mogle spriječiti genocid"¹⁷, objavljen 2016, analizira na koje se načine mogao spriječiti pad Srebrenice. Poljić ističe da prisustvo UNPROFOR-a i njihovo ovlaštenje da zaštite sebe je rezultiralo u ubistvu više od 8.000 ljudi. Provođenje Poglavlja VII Rezolucije, potrebno je da Ujedinjeni narodi osiguraju kolektivne mjere koje mogu dodatno pružiti stvarnu sigurnost. Autor dodatno naglašava da ovakvi nedostaci kada se tiče zaštita Srebrenice, treba da bude ne samo lekcija već i napomena Ujedinjenim narodima da se ovako nešto može spriječiti da se nikada ne ponovi.

U članku "Spaljivanje civila kao oblik zločina: Studija slučaja grad Višegrad"¹⁸ objavljen 2016. godine, autor Ermin Kuka koristeći teorijska i empirijska istraživanja dokazuje da je Višegrad postao grad u kojem se

metoda zločina vršila kroz masovno i pojedinačno spaljivanje civila, kako u kućama tako i u drugim pomoćnim objektima. Višegrad predstavlja grad sa najbrutalnijim etničkim čišćenjem i progonom stanovništva. Autor dodatno naglašava da se ovakve potvrde mogu naći u relevantnim presudama Haškog tribunala zločinaca koji su učestvovali direktno ili indirektno u ubijanju civila koji su po na nacionalnosti i vjeri drugačiji od njih.

Hikmet Karčić, u svom članku "Zašto Major Jack nije mogao doručkovati"¹⁹ objavljen 2016. godine, pruža do sada nepoznate činjenice o ulozi savezničkih oficira u operaciji Jugoslovenske vojske u otadžbini (JVuO) poznatiji kao "četnici" kada su masovno ubijali Bošnjačko civilno stanovništvo. Autor pruža pregled događaja iz oktobra 1943. godine tokom okupacije Višegrada i tada počinjenih zločina kroz četiri perspektive, a to su: Krvava ćuprija na Drini autora Mustafe Sućeske; Izvještaj "Misija Mihailoviću" Alberta Stieza, odlomak Četnički pohod na istočnu Bosnu ("Treći Račićev ustanak") autora Save Pređe te Srbi protiv Vermahta autora Miloslav Samardžić. Autor se poslužio ovim perspektivama za cilj da pruži čitaocima ne samo bošnjačku, već savezničku, jugoslovensku i srpsku verziju pada Višegrada i zločina počinjenih za vrijeme okupacije.

Enes Durmišević u svom članku "Turska krivica" – jedan od motiva genocida nad Bošnjacima"²⁰ objavljen 2019. godine, naglašava da je potrebno istražiti uticaj i ulogu kršćanskih crkava (Srpske pravoslavne i Katoličke crkve) kada govorimo o vjerskim motivima i dimenzijama o kojima se puno ne govori kada govorimo o agresiji na Bosnu i Hercegovinu i

¹⁴ Ermin Kuka, "Rijeka Drina u političkom projektu 'Velike Srbije'", *Novi Muallim*, God. XVIII, br. 72 (2017), str. 77-82.

¹⁵ Fikret Bećirović, "Haški tribunal i suđenje "stoljeća"; Karadžiću dokazan zločin genocida, Šešelji oslobođen optužbi", *Novi Muallim*, God. XVII, br. 65 (2016), str. 60-69.

¹⁶ Hikmet Karčić intervju sa Davidom Pettigrewom, prevela Nedžada

Džaferović, "Njemačka je prihvatila odgovornost za Holokaust, a rukovodstvo RS izričito poriče genocid", *Novi Muallim*, God. XVIII, br. 70 (2017), str. 53-57.

¹⁷ Adis Poljić, "Sigurna zona" Srebrenica: mjere ujedinjenih naroda koje su mogle spriječiti genocid", *Novi Muallim*, God. XVII, br. 66 (2016), str. 44-54.

¹⁸ Ermin Kuka, "Spaljivanje civila kao oblik

zločina: Studija slučaja grad Višegrad", *Novi Muallim*, God. XVII, br. 68 (2016), str. 37-44.

¹⁹ Hikmet Karčić, "Zašto Major Jack nije mogao doručkovati", *Novi Muallim*, God. XVII, br. 68 (2016), str. 33-36.

²⁰ Enes Durmišević, "Turska krivica" – jedan od motiva genocida nad Bošnjacima", *Novi Muallim*, God. XX, br. 77 (2019), str. 9-17.

genocidu nad Bošnjacima. Autor ističe da samo uništenje 1.347 vakufskih objekata u vlasništvu Islamske zajednice od strane Vojske Republike Srpske i dodatno preko stotinu uništenih vakufskih objekata uništeno od strane Hrvatskog vijeća odbrane, potvrđuje potpuno uništenje historijskog materijalnog i duhovnog blaga Bošnjak kao pripadnika islama. Pogrešno tumačenje historije i kršćanstva u kojem su Bošnjaci prihvatanjem islama predstavljani kao izdajnici i ubice Isusa, dovelo do toga da su neki sveštenici odobravali zločine jer su oni predstavljali bezgrešna dijela.

Autori Hikmet Karčić, Emrah Dozić i Resul Alić u svom članku "Tragom jednog video snimka: vjerski život u UN "sigurna zona" Srebrenica 1992-95"²¹ objavljen 2019. godine, osvrnuli su se na početak marte te iste godine, kada se na društvenim mrežama objavilo nekoliko video isječaka na kojima se prikazuje hatma dova (vjerska svečanost) u Čaršijskoj džamiji u Srebrenici. Snimak datira 23.04.1995.godine, i prikazuje kako Bošnjake kako povrh svega njeguju svoje običaje, te čuvaju svoju vjeru i tradiciju. Ovaj članak ima za cilj da prikaže kako ovaj video predstavlja jedan od najboljih pokazatelja vjerskog života u Srebrenici.

Hikmet Karčić u intervjuu sa Amrom Mašovićem, objavljen pod naslovom "Traganje za nestalim žrtvama je misija a nada članova porodica žrtava da će i oni pronaći svoje, daje nam snagu"²² 2015. godine postavlja pitanja o procesu potrage za žrtvama genocida i nestalim u BiH, masovnim grobnicama, o problemima i teškoćama koji su pratili misiju traganja, o negiranju genocida. Amor Mašović, kao član Kolegija direktora Instituta za

nestale osobe BiH je bio u mogućnosti da nam pruži odgovore na sva ova pitanja, te kako je BiH jedina država u regionu koja je za vrijeme agresije od 1992. do 1995. godine zabilježila najveći broj nestalih osoba.

Haris Memija, u svom radu "Fotografija – ratni i postratni svjedok: Značaj dokumentarne fotografije"²³ predstavlja važnost dokumentarne fotografije kada govorimo o dokumentovanju ratnih dešavanja i zločina koji su se događali tokom agresije na BiH. Memija u svom članku pruža prikaz historije dokumentarne fotografije, da bi za glavni dio prikazao kako fotografija može poslužiti kao "svjedok" stradanja i genocida nad Bošnjacima. Autorov rad pruža ilustrativne i reprezentativne dokumentarne fotografije, kao i rad par fotografa koji su bili značajni za taj predmetni period.

Jasmina Zagorica u svom članku objavljen 2015. godine pod naslovom "Neki elementi trajnih posljedica po bošnjačku porodicu kao rezultat genocida i zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava nad bošnjacima 1992-1995."²⁴ predstavlja nekoliko problema sa kojima su se susrele bošnjačke porodice tokom agresije na BiH, sa posebnim fokusom na period nakon genocida u Srebrenici. Zagorica se osvrće na zločine silovanja, lovom na ljude u rasulu po planinskim vrletima koji su predvodili do potpunog uništenja osoba muškog spola bez obzira na njihovu starost, bilo da su to djeca ili stariji ljudi. Vojska Republike Srpske, Vojska Jugoslavije, dobrovoljačke jedinice iz Srbije, Crne Gore, Grčke i Rusije nisu birali sredstva za uništenje civila. Autor ističe da su zločinci bili u saradnji sa vlastima Srbije, što im je

dodatno olakšalo da uspješno organizuju prijevoz žena, djece i starijih od jednog mjesta do drugog. Traume preživjelih doprinijelo je do toga da mnoge bošnjačke porodice imaju trajne posljedice, sa kojima se i danas drže u koštac.

Avdija Hasanović u svom članku pod naslovom "Arebička štampa o balkanskim ratovima"²⁵ objavljen 2018. godine, osvrće se na Balkanske ratove (1912-1913) i njihov poprilično značajan uticaj važan za historiju ne samo Evrope, već i ostatak svijeta, koji je i danas jako bitan. Hasanović naglašava da se historija često manifestira, te nam Balkanski ratovi itekako mogu poslužiti kao takav primjer u svjetskoj historiji. Autor ističe da se posljedice Balkanskih ratova mogu i danas osjetiti na političkom, ekonomskom i kulturnom planu, te dalje predstavljaju predmet koji se obrađuju u nacionalističke svrhe svih država koji su na direktan ili indirektan način učestvovali u balkanskim ratovima. Ovaj rad ima za cilj da prikaže sliku balkanskih ratova tako što se fokusira na perspektivu arebičke štampe koja je izlazila u Bosni i Hercegovini u datom periodu.

Enes Durmišević u svom članku "Turska krivica" – jedan od motiva genocida nad Bošnjacima" bavi se pitanjem etiketiranjem Bošnjaka muslimana od strane srpskih i hrvatskih nacionalista. Autor navodi da "Prihvatanjem islama Bošnjaci su (...) postali "turci", čak i druga "rasa", "izdajnici pradedovske vere", "ubojice Isusa", te stoga ih je poželjno uništiti, eksterminirati, "etnički očistiti". Uz to, hrvatski nacionalisti smatraju da su "Hrvati branitelji kršćanstva od Bošnjaka i muslimana uopće kao "azijata" i da oni predstavljaju "predziđe kršćanstva" (*antemurale christianitatis*)."²⁶

²¹ Hikmet Karčić, Emrah Dozić, Resul Alić, "Tragom jednog video snimka: vjerski život u UN "sigurna zona" Srebrenica 1992-95", *Novi Muallim*, God. XX, br. 77 (2019), str. 24-29.

²² Amor Mašović, intervju sa Hikmetom Karčićem, "Traganje za nestalim žrtvama je misija, a nada članova porodica žrtava da će i oni pronaći svoje,

daje nam snagu", *Novi Muallim*, God. XVI, br. 62 (2015), str. 83-90.

²³ Haris Memija, "Fotografija – ratni i postratni svjedok: Značaj dokumentarne fotografije", *Novi Muallim*, God. XVI, br. 62 (2015), str. 48-57.

²⁴ Jasmina Zagorica, "Neki elementi trajnih posljedica po bošnjačku porodicu kao rezultat genocida i zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava nad

bošnjacima 1992-1995.", *Novi Muallim*, God. XVI, br. 62 (2015), str. 13-17.

²⁵ Avdija Hasanović, "Arebička štampa o balkanskim ratovima", *Novi Muallim*, God. XIX, br. 74 (2018), str. 95-102.

²⁶ Enes Durmišević, "Turska krivica" – jedan od motiva genocida nad Bošnjacima", *Novi Muallim*, proljeće 2019, god. XX, br. 77, str. 9.

Autori Hikmet Karčić, Emrah Dozić i Resul Alić u svom članku "Tragom jednog video snimka: vjerski život u UN "Sigurna Zona" Srebrenica 1992-95" obrađuju vjerski život pod opsadom u UN enklavi Srebrenica kroz video snimak *hatma dove* koji se pojavio na društvenim mrežama početkom 2019. godine.²⁷

Ermin Kuka u svom članku "Kontinuitet genocida nad Bošnjacima u Višegradu: studija slučaja selo Barimo" bavi se pitanjem zločina u selu Barimo pokraj Višegrad sa uporednim prikazom iz Drugog svjetskog rata i tokom agresije 1992-95.²⁸

Zaključak

Uvidom u radove koji su objavljivani u *Novom Muallimu*, možemo zaključiti da se radi o širokom spektru osvrta i analiza na ovu temu. Teme su obuhvatale pitanje trauma, obrazovanja, književnosti, krivice i

odgovornosti. U posljednjim godinama, fokus je na mikrolokalitetima zločina i njihovoj poziciji u širem kontekstu genocida u našoj državi. Nema sumnje da je kvalitet radova u posljednjim godinama poboljšan, međutim bilo bi važno i potrebno je da se pravac izučavanja i pisanja o genocidu u ovom časopisu definiše. Ono što je vidljivo jeste da nema radova o teološkom pristupu našem stradanju i našoj kolektivnoj traumi, iako je *Novi Muallim* i to, kao i pitanje budućih komemoracija adresirao.²⁹ Uzimajući u obzir da je naš genocid često predmet zloupotrebe od strane određenih vjersko-političkih grupacija, potrebno je ovu temu analizirati i sa vjerskog aspekta. Tokom 1970-tih na Zapadu se razvila teološka debata koja je postala poznata kao *Teologija Holokausta* u kojem se jevrejski teolozi poput Richard Rubenstein i Emil Fackenheim intenzivno pisali o vjerskom aspektu

Holokausta. S druge strane pojavili su se i kršćanski teolozi poput Jürgen Moltmann koji su pisali o Holokaustu s kršćanskog teološkog aspekta. Ovaj teološki aspekt našeg stradanja je potrebno analizirati i definisati. S druge strane, iskustva imama i muallima u vođenju vjerskog života u takvim vanrednim uslovima je nešto što je također važnosti istražiti i zapisati. Vođenje vjerskih aktivnosti pod opsadom; dženaza i ukopa po noći s ciljem izbjegavanja snajpera; post-ratni ukop djelimično identifikovanih posmrtnih ostataka jedinstveno je iskustvo našeg naroda koje može poslužiti drugim muslimanima širom svijeta. Jer, pored pukog faktografskog prikaza zločina, što ima svoju vrijednost i težinu, bitno je zapisati i historiju života i smrti našeg naroda, a to je prilog za našu budućnost. Na tom putu *Novi Muallim* ima svoju važnu ulogu i posebnost.

²⁷ Hikmet Karčić, Emrah Dozić i Resul Alić, "Tragom jednog video snimka: vjerski život u UN "Sigurna Zona" Srebrenica 1992-95", *Novi Muallim*,

proljeće 2019, god. XX, br. 77, str. 24.
²⁸ Ermin Kuka, "Kontinuitet genocida nad Bošnjacima u Višegradu: studija slučaja selo Barimo", *Novi Muallim*,

zima 2019, god. XX, br. 80, str. 24.
²⁹ Senada Tahirović, "Uvodnik", *Novi Muallim*, God. XVI, br. 62 (2015), str. 2.

الموجز

الإبادة الجماعية في مجلة "المعلم الجديد" بين عامي ٢٠٠٢-٢٠٢٠

حكمت كارتشيتش

إن مسألة الإبادة الجماعية والأبحاث المتعلقة بجرائم الحرب الكثيرة المترتبة بحق البشانقة في العدوان الأخير، احتلت مكانة كبيرة في المقالات التي نشرت في مجلة "المعلم الجديد". وقد طرح عدد من الكتاب هذه المسألة، بطرق متفاوتة النجاح. وهذا يشير إلى التزام هيئة تحرير "المعلم الجديد" بطرح الصدمة الأكبر والأخطر التي تعرض لها البشانقة، مع السعي لمنحها الشكل والمقاربة العلميين والعقليين. لقد قارب الكتاب هذه القضية من مواقع تاريخية ودينية وقانونية مختلفة، ومن موقع تعزيز ثقافة التذكر، مما منح تلك الأعمال مزية إضافية. الكلمات الرئيسية: الإبادة الجماعية، ثقافة التذكر، الجرائم، البشانقة، المعلم الجديد.

Summary

THE THEME OF GENOCIDE
IN *NOVI MUALLIM* IN THE PERIOD 2000-2020

Hikmet Karčić

One of the topics which take a significant place in the great number of articles published in *Novi Muallim* is genocide along with a large number of research works related to numerous crimes committed against Bosniaks in the latest aggression on this country. A certain number of authors thematized on this issue more or less successfully. These facts show the orientation of the editorial board of *Novi Muallim* and their determination to deal with this, for Bosniaks, greatest and most challenging trauma. It also demonstrates their ambition to give this topic a scientific, rational format and approach. The authors have approached this issue from variety of different aspects: historical, theological, legal and also some with a prospect of establishing a culture of remembering which in itself gives an additional qualitative aspect to these articles.

Key words: genocide, culture of remembering, crimes, Bosniaks, *Novi Muallim*